

Wrocław, 06.06.2024 r.

Dr hab. Marta Płonka, prof. ASP
Wydział Architektury Wnętrz, Wzornictwa i Scenografii
Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu

**Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł
sztuki, wszczętym za pośrednictwem Rady Doskonałości Naukowej przez
Radę Naukową Instytutu Sztuk Plastycznych Wydziału Sztuki
i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
na wniosek Pani dr Anny Kłos.**

Uchwałą z dnia 27 marca 2024 zostałam powołana przez Radę Naukową Instytutu Sztuk Plastycznych Wydziału Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w celu wykonania recenzji w postępowaniu habilitacyjnym Pani dr Anny Kłos.

Dostarczona dokumentacja

W związku z powyższym zadaniem otrzymałam następujące materiały w wersji cyfrowej, które stanowią podstawę sporządzonej recenzji w bieżącym postępowaniu habilitacyjnym Pani dr Anny Kłos:

- Plik PDF zawierający wniosek,
- Plik PDF zatytułowany „Anna Kłos – Autoreferat” podzielony na części zawierające:
 1. Imię i nazwisko Habilitantki;
 2. Informacje dotyczące posiadanych dyplomów, stopni naukowych lub artystycznych z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej;
 3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych;
 4. Zwięzły i rzeczowy opis kariery zawodowej;
 5. Opis wskazanego osiągnięcia artystycznego: **Cykl kolaży typograficznych stworzonych w latach 2019–2023 i upublicznionych na siedmiu wystawach indywidualnych;**
 6. Informacje o wykazaniu się istotną aktywnością artystyczną, w szczególności zagraniczną;
 7. Osiągnięcia organizacyjne oraz popularyzujące sztukę;
 8. Osiągnięcia dydaktyczne;
 9. Notę biograficzną Habilitantki wraz z dodatkowymi informacjami na temat jej działalności artystycznej oraz popularyzującej sztukę z podaniem adresów stron internetowych.

- Plik PDF zawierający kompleksowy wykaz osiągnięć artystycznych oraz popularyzujących sztukę z podziałem na: wystawy indywidualne, wystawy zbiorowe, kuratorstwo, jury w międzynarodowych konkursach, członkostwo w międzynarodowych organizacjach artystycznych oraz wybrane publikacje,
- Plik PDF zawierający dokumentację prezentującą wystawy indywidualne i zbiorowe: Dokumentacja TOM 1 (A i B),
- Plik PDF zawierający dokumentację osiągnięć kuratorskich: Dokumentacja TOM 2 (A i B),
- Plik PDF zawierający dokumentację udziału w jury konkursów, członkostwo w organizacjach artystycznych oraz wybrane publikacje: Dokumentacja TOM 3,
- Plik PDF zawierający katalogi wystaw indywidualnych:
 - a. Anna Kłos „Typo-collages”, Galeria Retroawangarda, Warszawa
ISBN: 978-83-61551-76-8
 - b. Anna Kłos „Forms connected / Formy połączone”, Uniwersytet Lipawski, Łotwa
ISBN: 978-83-61551-77-5
 - c. Anna Kłos „Neue Kunst”, Kongres Polaków w Republice Czeskiej, Czechy
ISBN: 978-83-61551-95-9
 - d. Anna Kłos „Rundreise”, Galeria Casa Matei, Cluj-Napoca, Rumunia
ISBN: 978-83-67320-03-0
 - e. Anna Kłos „Face to Face”, Exhibition halls, Wielkie Tyrnowo, Bułgaria
ISBN: 978-83-67320-14-6
 - f. Anna Kłos „Pytania i Odpowiedzi”, Centrum Kultury Polskiej w Daugavpils, Łotwa, ISBN: 978-83-67320-33-7
 - g. Anna Kłos „Fragments of Time”, Galeria Retroawangarda, Warszawa
ISBN: 978-83-67320-85-6
- Plik Excel i PDF zawierający listę tematów prac licencjackich, magisterskich i podyplomowych, których promotorką była Habilitantka.

Dostarczona dokumentacja, biorąc pod uwagę niewątpliwe bogactwo tematyczne i dorobek Habilitantki w obszarze sztuki, została przygotowana z należytą starannością. Zwraca uwagę forma mająca na celu uporządkowane i zwarte ujęcie treści merytorycznych, jak również prezentacja wskazanego osiągnięcia artystycznego.

1. PRZEDSTAWIENIE DANYCH O HABILITANTCE

Pani Anna Kłos w 1999 roku ukończyła z wyróżnieniem Europejską Akademię Sztuk, finalizując ten etap edukacji artystycznej pracą magisterską o tytule „Sztuka wobec systemów” – już wówczas wskazując na kolaż jako idealną technikę *do wyrażania sprzeciwu wobec szeroko pojętych systemów*, o czym sama wspomina w Autoreferacie. Swoje zainteresowania związane ze sztuką kolażu rozszerzała konsekwentnie, co znalazło odzwierciedlenie w rozprawie doktorskiej Pani Anny Kłos pt. „Kolaż dadaistyczny jako

inspiracja mojej twórczości”, której promotorem był dr hab. Waldemar Szysz. Doktorat w dziedzinie sztuk plastycznych w dyscyplinie sztuki piękne został nadany Habilitantce 5 grudnia 2007 roku uchwałą Rady Wydziału Artystycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Od roku 2001 do 2011 Pani Anna Kłos była zatrudniona jako wykładowca na Wydziale Grafiki Europejskiej Akademii Sztuk w Warszawie. Natomiast od roku 2008 do chwili obecnej jest zatrudniona jako adiunkt w Akademii WIT (Wyższej Szkole Informatyki Stosowanej i Zarządzania) w Warszawie na Wydziale Informatyki i Grafiki.

Pani Anna Kłos dzieli swoją karierę zawodową na trzy okresy:

1. Lata 1999–2007: Po ukończeniu studiów, do uzyskania doktoratu, rozpoczyna pracę dydaktyczną na macierzystej uczelni i rozwija działalność artystyczną. Zostaje m.in. asystentką prof. Mieczysława Wasilewskiego i Wojciecha Freudenreicha. W tym okresie Pani Anna Kłos realizuje się również w zawodzie projektanta grafika – głównie projektując strony internetowe dla dużych podmiotów, takich jak Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W 2002 roku podejmuje współpracę ze Światem Książki, co zaowocowało autorskimi projektami 600 okładek i layoutów książek. Anna Kłos projektowała również dla innych wiodących wydawnictw m.in. W.A.B czy Pruszyński i Spółka. Oprócz wymienionych aktywności, Habilitantka poszerza swój indywidualny rozwój artystyczny, tworząc autorskie kolaże, art ziny i plakaty. Bierze udział w Międzynarodowym Biennale Plakatu w Warszawie, a w 1999 roku zdobywa I nagrodę za plakat dla firmy Idea.
2. Lata 2007–2016: Po uzyskaniu doktoratu, koncentruje się na pracy dydaktycznej zatrudniając się w Akademii WIT (dawniej: Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania) w Warszawie, prowadząc zajęcia z projektowania graficznego. Z czasem udoskonala prowadzone przez siebie ćwiczenia i opracowuje autorski program wykładów. Jej wkład w rozwój uczelni owocuje m.in. nominacją na pełnomocnika dziekana ds. kierunku Grafika (2012 r.). Otrzymuje Medal Komisji Edukacji Narodowej, przez dwie kadencje jest członkinią Senatu i Rady Wydziału (2013–2021), a także otrzymuje medal WIT za znaczący wkład w rozwój uczelni. Była promotorką ponad 250 prac dyplomowych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych).
3. 2016 – do chwili obecnej: Poświęca więcej uwagi *na rozwijanie własnej twórczości artystycznej oraz na działalność popularyzującą sztukę*. Habilitantka nie bez powodu akcentuje, w przedłożonej dokumentacji, założenie przez siebie Retroawangardy – autorskiego, indywidualnego projektu non-profit z własnym systemem komunikacji wizualnej, nazwą, założeniami programowymi oraz strategią rozwoju. Retroawangarda, początkowo, miejsce wirtualne, od 2018 roku posiada swoją siedzibę w Alejach Jerozolimskich w Warszawie promując sztukę i artystów, wymiany myśli artystycznej na poziomie międzynarodowym. Jest to projekt osiągający niebywały sukces – zarówno pod względem trwałości (przejście od narzędzi i możliwości jakie

daje Internet do organizowania przez Annę Kłos licznych wystaw gościnnych, aż do znaczącego momentu, kiedy to staje się galerią z własną siedzibą), jak i rozmachu artystycznego – prezentując portfolia 320 profesjonalnych artystów i budując duże zasięgi wśród odbiorców sztuki (fanpage Retroawangardy liczy ponad 155 tysięcy stałych obserwatorów – o czym wspomina Habilitantka).

Jeśli chodzi o twórczość artystyczną, to w latach 2016–2023 Pani Anna Kłos miała 12 wystaw indywidualnych, brała udział w 60 wystawach zbiorowych, głównie za granicą.

Reasumując nakreślone dane o Habilitantce chcę zaznaczyć, że droga zawodowa i artystyczna Pani Anny Kłos kreśli się dobrze przemyślanym i zaprojektowanym kierunkiem rozwoju. Po pierwsze, warto zauważyć, jak tematyka rozważań i praktyki sztuki kolażu, wraz z całościowym ujęciem kontekstu projektowania graficznego, w sposób nieprzerwany jest realizowana przez Habilitantkę. Po drugie, jak bardzo istotne jest dla Anny Kłos zaangażowanie w dydaktykę i pracę dla Uczelni. I po trzecie – niepodważalnym są działania doktor Kłos na rzecz poszerzania pola dla popularyzowania sztuki (idea Retroawangardy) oraz nieustanna praca w obszarze własnej twórczości artystycznej.

2. OCENA AUTOREFERATU I WSKAZANEGO W POSTĘPOWANIU DZIEŁA HABILITACYJNEGO

Analizując dokument pt. Autoreferat przygotowany przez Panią Annę Kłos, zwróciłam uwagę na specyfikę zaproponowanej konstrukcji. Każda kluczowa informacja (części składowe Autoreferatu wymieniłam na początku recenzji) odsyła do konkretnego tomu lub pliku przygotowanego i udostępnionego przez Habilitantkę. W zabiegu tym odczytuję taktykę właściwą dla projektowania stron internetowych czy dokumentów interaktywnych, co ma niewątpliwie ułatwić „nawigację” po bogatym portfolio i wskazanym dziele habilitacyjnym. I rzeczywiście, po pierwszym zapoznaniu się z Autoreferatem recenzent zagłębiając się w kolejne „warstwy” dokumentacji habilitacyjnej otrzymuje pełen obraz dorobku i dzieła dr Anny Kłos.

Chciałabym jednak zwrócić uwagę na stronę techniczną zaproponowanego zabiegu – przekazana dokumentacja i dzieło zamknięte w osobnych plikach nie są zintegrowane „interaktywnym łączem” z odsyłaczami umieszczonymi w treści Autoreferatu – co w przypadku wersji cyfrowej dokumentacji nie do końca spełnia swoje zadanie oparte na intuicyjnym i interaktywnym poruszaniu się po przekazanych materiałach. Zaznaczam, że jest to uwaga natury technicznej, sugerująca refleksje nad samym procesem konstruowania i udostępniania wielości materiałów.

Przechodząc do recenzji merytorycznej dotyczącej Autoreferatu Pani Anny Kłos daje się zauważyć artystyczna i zawodowa dojrzałość z jaką Habilitantka podchodzi do

własnej sztuki i pracy, w szczególności pisząc o wskazanym dziele habilitacyjnym: **Cykl kolaży typograficznych stworzonych w latach 2019–2023 i upublicznionych na siedmiu wystawach indywidualnych.**

Dr Anna Kłos zauważa: *Moja fascynacja wszelkimi rodzajami druków artystycznych, typografią i odręczną kaligrafią sięga wspomnień z dzieciństwa i rodzinnych kolekcji.* Myślę, że deklarację Habilitantki możemy potraktować jako głęboko przemyślaną samoanalizę. Mamy tu do czynienia z odniesieniem się do procesów filozofii (fenomenologii) pamięci oraz intymnej (osobistej) psychologii w odniesieniu wręcz do relacji rodzinnych, np. kiedy Pani Anna Kłos pisze o wykorzystaniu w swych dziełach rysunków technicznych ojca: *Nadaję im nowe życie, umieszczając w swoich kolażach. W tym akcie twórczym zawiera się również element profanacji, ponieważ poważne dokumenty czy rysunki techniczne skomplikowanych urządzeń tracą swoje pierwotne znaczenie i stają się abstrakcyjnymi formami oderwanymi od swojego pierwotnego kontekstu, co zupełnie zmienia ich znaczenie.*

Przyznam, że biorąc pod uwagę całe credo artystyczne doktor Kłos, czyli czerpanie z tradycji dadaizmu, przekładanie jej na język i pod wrażliwość współczesnego odbiorcy, a przy tym ukorzenie własnej sztuki w „pamięci osobistej/rodzinnej” czy pamięci jako takiej, czyni z dorobku artystycznego Habilitantki opowieść nie tylko warsztatowej biegłości, ale też i głęboko humanistyczny dialog z życiem – z życiem, które stara się poprzez sztukę *być sprzeciwem wobec systemów* (tak Anna Kłos opisuje w Autoreferacie próby podjęte przez Dadaistów, a ja to implikuję na potrzeby tej recenzji na sztukę Habilitantki).

Jeśli chodzi o deklaracje Pani Anny Kłos dotyczące stosowanej przez nią techniki mieszania technik cyfrowych z ręcznymi oraz zacierania różnic między nimi, również nie ma wątpliwości co do jej dojrzałości artystycznej. Oceniając wskazane przez Habilitantkę prace zwracam uwagę na biegłość warsztatową, zakorzenienie w wiedzy o sztuce projektowania, typografii i swobodnego dialogu z historią sztuki jako takiej. Tego rodzaju dzieła nie powstają przypadkowo ani jako wynik „nieuświadomionej intuicji”. Jest to podróż do indywidualnego świata Artystki, a jednocześnie wspaniała, bo otwierająca się na subiektywne możliwości interpretacyjne przygoda. Odbiorca, obcujący z pracami Anny Kłos, nie musi być wyposażony w dogłębną wiedzę na temat kontekstu wspomnieniowego czy rodzinnego Artystki, już sam dobór obrazów, typografii, słów–kluczy, charakterystyczne „postarzenie” kolorem, zderzenia formy przywodzące skojarzenia z tradycją Dadaizmu i awangardy sugerują „opowieść z historią”, a ta „historia” może być przez nas interpretowana intymnie, być może zupełnie od nowa.

Przyznam, że analizując dzieło wskazane w postępowaniu Habilitacyjnym, czyli cykl kolaży typograficznych, które Anna Kłos prezentowała na siedmiu wystawach indywidualnych w latach 2019–2023 nie mogłam pominąć pewnego fragmentu znajdującego się w Autoreferacie: *Zawsze osobiście nadzoruję cały proces przygotowania moich prac na różne nośniki, wykorzystując szeroką wiedzę w dziedzinie technik drukarskich*

zdobytą podczas pracy w wydawnictwie oraz wieloletniej praktyki zawodowej – napisała Habilitantka.

Zaznaczam to w recenzji, ponieważ jest to kluczowe zagadnienie w przypadku całościowej oceny. Wspomnianą deklarację odczytuję nie tylko jako chęć bycia obecnym w czasie całego procesu twórczego, ale właśnie jako prezentację biegłości technicznej, procesowej i świadomego korzystania z wiedzy zdobytej przez lata edukacji i praktyki.

Uważam, że cykl kolaży typograficznych Pani Anny Kłos przedstawia spójną wizję artystyczną i pokazuje jak Habilitantka z właściwą sobie pewnością mierzy się z wyznaczonym celem. Ta wyakcentowana przeze mnie „pewność Habilitantki” dotyczy zarówno warstwy poznania (epistemologii) i interpretacji sztuki oraz technik kolażu z odniesieniem do tradycji Dadaizmu, jak i własnego świadomego stosunku do typografii. Zaś filozofia otaczająca samą genezę dzieła (pamięć, rodzinne wspomnienia, kolekcje czy np. użycie niemieckich słów o czym doktor Kłos pisze w Autoreferacie w sposób ciekawy, na poły prowokujący: *Dla mnie jest to język niezwykle piękny i teatralny, a także język filozofów. Jednak dla wielu Polaków wciąż kojarzy się głównie z II wojną światową, co wywołuje silne, negatywne emocje. Nawet z pozoru zwyczajne niemieckie słowa, takie jak „Achtung,” budzą grozę u wielu osób do dziś.*) sprawia, że z zaciekawieniem zagłębiamy się, odczytujemy, reinterpreterujemy czy dostosowujemy do własnych wewnętrznych potrzeb (lub dylematów) sztukę, którą Habilitantka udoskonalała przez całe lata.

To wielka zaleta dzieła – otwierać się na subiektywność interpretacji, bo jak pisze Anna Kłos: *Nieoczywisty przekaz jest jedną z charakterystycznych cech mojej twórczości.* Moim zdaniem, „nieoczywistość” zawarta w deklaracji Habilitantki to jeden z najbardziej ludzkich wymiarów jej sztuki. Człowiek sam w sobie pełen nieoczywistych, często nieuświadomionych traum, szczęść czy doświadczeń szuka klucza do swej „prawdy”, a odnosząc to do dzieł Pani Anny Kłos mogę powiedzieć – nie ma jednego, ściśle zaprojektowanego klucza, to raczej swoisty kod dostępu, z jednej strony wspólny w swych źródłach, a z drugiej bardzo indywidualny, osobisty.

3. OCENA AKTYWNOŚCI ARTYSTYCZNEJ W SZCZEGÓLNOŚCI ZAGRANICZNEJ

Pani dr Anna Kłos w przekazanym do recenzji w załączonym pliku TOM 1 przedstawia szczegółowy wykaz wystaw wraz z dokumentacją fotograficzną, w których brała udział. Habilitantka w latach 2016–2023 miała 12 wystaw indywidualnych (głównie za granicą, m.in. Czechy, Łotwa, Rumunia, Bułgaria...), brała udział w 60 wystawach zbiorowych. To osiągnięcie imponujące, zwłaszcza jeśli spojrzymy na mapę skupiając się choćby na takich wydarzeniach jak: obecność podczas czterech edycji Międzynarodowego Plakatu w Dubaju, dwukrotny udział w Biennale Poezji Wizualnej we Francji oraz dwie edycje International Design Education Expo & Conference – IDEEC.

Bogata dokumentacja w załączonym pliku TOM 1 – wskazuje na staranne przygotowanie Habilitantki zarówno w kwestii wystaw indywidualnych, jak i zbiorowych. Międzynarodowa aktywność Pani Anny Kłos, pokazuje również jej starania na rzecz szerokiego upowszechnienia sztuki polskich twórców.

4. OCENA OSIĄGNIĘĆ ORGANIZACYJNYCH ORAZ DZIAŁALNOŚCI POPULARYZUJĄCEJ NAUKĘ LUB SZTUKĘ

Habilitantka w załączonym pliku TOM 2 przedstawiła dokumentację zorganizowanych przez nią wystaw, osiągnięcia kuratorskie. Wyodrębnienie tej aktywności pokazuje niebagatelny wkład Pani Anny Kłos na tym polu, co szczególnie zasługuje na uznanie w perspektywie promocji innych artystów (o czym wspominam w pierwszej części mojej recenzji, kiedy przedstawiam dane o Habilitantce). Tu jeszcze raz chcę wspomnieć o projekcie Retroawangarda – miejscu promocji i popularyzacji sztuki opracowanym i wdrożonym przez doktor Kłos – od jego obecności w świecie cyfrowym aż do zaistnienia jako stacjonarna galeria (przypomnę „Gallery of Friends” Retroawangardy prezentuje portfolia ponad 320 profesjonalnych artystów). Artysta promujący innych artystów, to idea szczególnie bliska społecznościowemu duchowi sztuki i co najważniejsze poszukiwanie możliwości dotarcia do nowych odbiorców. W tym wypadku nie można odmówić dr Annie Kłos wytrwałości i przede wszystkim dobrego pomysłu zrealizowanego z konsekwencją.

5. OCENA OSIĄGNIĘĆ DYDAKTYCZNYCH

Pani dr Anna Kłos posiada ponad 24-letnią praktykę w szkolnictwie wyższym o profilu artystycznym. Już po ukończeniu studiów w 1999 roku podjęła pracę w Europejskiej Akademii Sztuk w Warszawie (była asystentką prof. Juliana Pałki i prof. Mieczysława Wasilewskiego w pracowni plakatu i projektowania graficznego oraz asystentką Wojciecha Freudenreicha w pracowni typografii). Prowadziła samodzielne zajęcia ze studentami, a następnie w 2007 roku podjęła pracę w Akademii WIT (Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania w Warszawie), gdzie pracuje do dziś. Przez lata prowadziła zajęcia i wykłady z projektowania graficznego, wiedzy o działaniach i strukturach wizualnych, grafiki projektowej i historii projektowania graficznego. Jak zaznacza w Autoreferacie Habilitantka: *Do każdego z tych przedmiotów opracowałam autorski program i tematy zadań, które były potem podstawą realizowania programu tych przedmiotów przez innych wykładowców.*

O dodatkowych aspektach działalności dydaktycznej Pani dr Anny Kłos wspominam już w recenzji wcześniej – przy okazji omówienia danych Habilitantki.

W tym miejscu zwracam raz jeszcze uwagę na to, że doktor Kłos była do tej pory promotorką ponad 250 prac dyplomowych: magisterskich, licencjackich i podyplomowych (szczegółowy wykaz Habilitantka przedstawiła w załączonym pliku EXCEL pt. Prace dyplomowe). Warto też zwrócić uwagę na wyeksponowanie w Autoreferacie, przygotowanym przez Panią Annę Kłos, informacji o sukcesach jej studentów. Dotyczy to tak dużej grupy młodych twórców i ich obecności w międzynarodowych konkursach, wystawach, jak również nagród, które zdobyli, że nie sposób wyliczać wszystkich na potrzeby recenzji. Świadczy to niewątpliwie o jakościowym poziomie nauczania dr Anny Kłos. Jej starania na rzecz promocji absolwentów zostały docenione przez Rektora Akademii WIT w postaci nagrody, którą Habilitantka otrzymuje każdego roku – to dobra rekomendacja, aby uznać zasługi Pani Anny Kłos na tym polu.

6. KONKLUZJA

Na wstępie krótkiego podsumowania chcę nadmienić, że w sposób skondensowany podeszłam do recenzji dorobku i dzieła dr Anny Kłos. Przekazana do recenzji obszerna i wielowymiarowa dokumentacja pozwoliła w sposób wyczerpujący zapoznać się z aktywnością i osiągnięciami Habilitantki.

Mając na uwadze jakość artystyczną dzieła habilitacyjnego, dojrzałość i spójność merytoryczną autoreferatu wraz z prezentacją prac, jak również wyjątkowo aktywny wkład Habilitantki w popularyzację i rozwój dyscypliny oraz osiągnięcia w prowadzonej działalności dydaktycznej, w pełni popieram wnioski o przyznanie Pani Annie Kłos stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

Przedstawione w postępowaniu habilitacyjnym zrealizowane dzieło artystyczne, stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu projektowo-artystycznego, spełnia wymogi art. 219 ust.1, pkt. 2 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z 2018 r. z późniejszymi zmianami (DZ.U.2023 poz.742). Osiągnięcia artystyczne, twórcze i dydaktyczne Pani doktor Anny Kłos stanowią znaczący wkład w dziedzinę sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki, i spełniają wymagania art. 219 ust.1, pkt. 2 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Maus', written in a cursive style.